

**week
van de
lentekriebels**
Sensoa

Mijn wens, mijn grens

Werken rond grenzen en
wensen bij 6- tot 9-jarigen

Inhoud

	Inleiding	3
1	Aanrakingen	4
	1.1 Wie mag wat?	5
	1.2 Magda?	6
	1.3 Max	8
2	Communicatie	9
	2.1 Stoplichten	10
	2.2 Filmpje toestemming	12
	2.3 Ik wil contact	13
	2.4 Goed geheim, slecht geheim	14
3	Hulp vragen	16
	3.1 Vertrouwenspersonen	17
4	Online	18
	4.1 Wegklikken of niet?	19
5	Bijlages	20
	Bijlage 1: Werkblad 'Menselijke figuur (man)'	21
	Bijlage 1: Werkblad 'Menselijke figuur (vrouw)'	22
	Bijlage 2: Werkblad 'Figuur Max'	23
	Bijlage 3: 'Stoplichten'	24
	Bijlage 4: 'Situatiekaartjes'	27
	Bijlage 5: 'Checklist contactsignalen'	28
	Bijlage 6: 'Kaartjes goede en slechte geheimen'	29
	Bijlage 7: Werkblad 'Vertrouwenspersonen'	30

Redactie Katelijn Gijssels en Tara De Laet
Eindredactie Katelijn Gijssels
Inhoudelijk advies Julia Day en Erika Frans
Opmaak Volta
V.U. Chris Lambrechts, F. Rooseveltplaats 12 bus 7,
2060 Antwerpen
Versie oktober 2019

Een uitgave van Sensoa vzw
© 2019 Sensoa

Toestemming is vereist voor overname van de teksten,
op welke wijze ook
Met steun van de Vlaamse Minister bevoegd voor het
Gezondheidsbeleid.

Inleiding

Deze bundel bevat allerlei werkvormen die je met een klas kan doen rond het thema wensen en grenzen. Per werkvorm zijn er lesdoelen geformuleerd. Er zijn vier thema's die in de bundel aan bod komen:

- Aanrakingen
- Communicatie
- Hulp vragen
- Online

Kinderen in de lagere school zijn net als kleuters bezig met het ontdekken van hun eigen lichaam en worden wel eens verliefd. Daarenboven komt nog dat hun lichaam tegen het einde van de lagere school grote veranderingen meemaakt. Van kinderlichaam naar dat van een puber, met alle interesses, onzekerheden en vragen die daar bij komen kijken. Daarnaast beginnen ze sociale media te ontdekken, met alle fijne ervaringen maar ook risico's die daarmee gepaard gaan.

Terwijl peuters en kleuters nog volop vragen stellen, zullen kinderen in de lagere school dit veel minder openlijk doen. Ze zijn zich ervan bewust dat alles dat te maken heeft met seks iets is waar je niet zomaar over praat. Dat wil echter niet zeggen dat ze geen vragen hebben. In tegendeel, ze zullen meer in het geheim op zoek gaan naar informatie (bij hun vrienden, in boekjes, online ...). Net dit maakt het zo belangrijk om het gesprek aan te gaan, zo krijgen ze de juiste informatie mee.

We weten bovendien dat de lagere schoolleeftijd een van de meest kwetsbare leeftijden is om seksueel grensoverschrijdend gedrag mee te maken. Eén op vijf meisjes, en één op tien jongens maakt seksueel grensoverschrijdend gedrag mee voor de leeftijd van 18 jaar, vaak (maar zeker niet altijd) is het een ander kind dat over hun grens gaat. Met dit materiaal willen we kinderen meer weerbaarheid bieden en leren om met situaties om te gaan, zonder hen angst aan te jagen.

Het is dus zinvol dat kinderen leren omgaan met de interesses die de veranderingen in hun lichaam met zich meebrengen en al van jongs af aan grenzen leren herkennen, zowel die van zichzelf als die van anderen. Daarnaast is het van belang dat ze iemand kunnen aanspreken als ze zich ergens niet oké bij voelen. Hiervoor is het nodig dat kinderen de taal krijgen (ervaringen en gevoelens kunnen benoemen) en dat ze de boodschap krijgen dat het oké is om iemand aan te spreken wanneer iets niet goed voelt.

Heb je vragen over welk gedrag wel of niet grensoverschrijdend is en hoe hierop te reageren? Neem dan een kijkje op www.vlaggensysteem.be.

1 Aanrakingen

Materiaal

[zie bijlage 1](#) voor het werkblad 'Menselijke figuur'

Doelstellingen

De leerlingen:

- zien in welke sociale codes er bestaan rond aanrakingen en ervaren deze;
- leren hun eigen attitude t.a.v. aanrakingen kennen;
- beseffen dat grenzen bij aanrakingen kunnen verschillen van persoon tot persoon.

Werkwijze

De leerlingen krijgen een menselijke figuur waarop ze volgende zaken aanduiden:

- waar mogen mijn ouders mij aanraken: blauwe bollen/kruisjes.
- waar mogen mijn zussen of broers mij aanraken: oranje bollen/kruisjes.
- waar mogen mijn vrienden mij aanraken: gele bollen/kruisjes.
- waar mag iemand die je niet goed kent je aanraken (denk: burens, vrienden van je ouders, verre nonkel, kassierster van de supermarkt enzovoort): paarse bollen/kruisjes.

Nabespreking

Leg de figuren van alle leerlingen samen en kijk naar overeenkomsten en verschillen:

- Is een bepaalde kleur dominant? Wat betekent dit?
- Is er voor jou een verschil tussen waar je vader of je moeder je mag aanraken?
- Wat zijn de onderlinge verschillen tussen de figuren: laat de leerling toelichting geven indien hij of zij dat wenst.
- Wat kan je hieruit afleiden?
- Zijn er (grote) individuele verschillen, en waarmee hebben die te maken?
- Zijn deze regels overal in de wereld identiek?
- Hoe kan je zeggen dat je niet wil aangeraakt worden?

BRON: 'K ZAG 2 BEREN – SENSOA

Doelstellingen

De leerlingen:

- zien in dat er wettelijke bepalingen zijn over seks en kinderen;
- zien in dat je niet iemand tegen zijn zin bij seks kan betrekken;
- weten wat je moet doen als dit jou overkomt.

Werkwijze

Een knuffel, iemands hand vasthouden, een schouderklopje ... Aangeraakt worden kan heel leuk zijn. Vaak zorgt het voor een vertrouwd en warm gevoel. Ook seks kan enorm leuk zijn. Maar het is niet altijd positief. Zo moeten jouw persoonlijke grenzen gerespecteerd worden, mag je niet onder druk worden gezet ... En ook de wet zegt wat mag en niet mag. Weet jij wat mag en niet mag?

Lees een situatie voor, en stel dan de vraag aan de leerlingen: "Mag dit of niet?". Laat de leerlingen in een vooraf aangeduide hoek van de klas gaan staan. De ene hoek staat voor "Mag", de andere voor "Mag niet". Indien gewenst kan je de leerlingen ook nog achter hun redenering vragen wanneer ze een (opvallende) keuze gemaakt hebben.

De situaties

Situatie 1: een jongen (19) neemt een foto van een meisje (12) terwijl zij op het toilet zit.

Dit mag niet. Je mag niet zomaar foto's trekken van mensen zonder dat zij het weten en willen. Dit is strafbaar.

Situatie 2: twee jongens heffen de rok van een meisje omhoog, terwijl zij dit duidelijk niet wil.

Het meisje wil haar onderbroek helemaal niet laten zien. Dat moeten de jongens respecteren.

Situatie 3: enkele jongens duwen een meisje tegen een muurtje en gaan met hun handen onder haar T-shirt. Het meisje wil dit niet.

Ze mogen het meisje niet zomaar aanraken zonder dat zij het wil. Haar dwingen is helemaal niet oké.

Situatie 4: een leraar geeft een goede toets terug aan een leerling en geeft een schouderklopje. De leerling lacht.

Een schouderklopje geven bij een goede toets is oké als de leerling dit ook oké vindt.

Situatie 5: een jongen en een meisje zitten in de zetel te zoenen met elkaar en vinden dit fijn.

Als de jongen en het meisje dit allebei willen, is dit oké.

Situatie 6: enkele jongens dwingen een andere jongen z'n broek uit te doen.

Het is niet oké om iemand te dwingen om iets te doen.

Situatie 7: twee jongens zoenen in de slaapkamer en vinden dit fijn.

Dit mag. De jongens zien elkaar graag en mogen elkaar natuurlijk zoenen.

Situatie 8: een jongen en meisje zitten in de zetel, het meisje wil de jongen zoenen maar hij duwt haar weg.

Als de jongen geen zin heeft om te zoenen, mag hij dit zeggen tegen het meisje.

Haar wegduwen is niet de beste oplossing, maar sowieso moet het meisje de grenzen van de jongen respecteren.

Nabespreking

Overloop de uitkomsten en bespreek

- Welke situaties zijn duidelijk voor ons?
- Welke situaties zijn minder duidelijk voor ons? Waarom?

BRON: 'K ZAG 2 BEREN – SENSOA

Materiaal

zie [bijlage 2](#) voor het werkblad 'Figuur Max'

Doelstellingen

De leerlingen:

- weten hoe een jongen en een meisje eruitzien;
- kennen en gebruiken de juiste woorden voor de verschillende lichaamsdelen.

Werkwijze

De figuur Max is een onzijdig figuurtje, waar je een jongen of een meisje kan van maken.

Op de naakte figuren benoem je samen met de kinderen de lichaamsdelen en benoem je de lichaamsdelen die van belang zijn voor de verschillen tussen jongens en meisjes. Deze worden beschreven, voorgetekend en daarna tekenen de kinderen ze op de figuur volgens hun eigen geslacht. Hierbij besteed je extra aandacht aan de verschillende woorden die de kinderen kennen voor vulva en penis. Maar ook woorden als tepel, oksel, poep of achterste worden gebruikt.

Vagina: spleetje, muis, pruim, kutje, foef ...

Penis: piemel, pietje, lul, roede, pipi, willy ...

Verwerking

De figuur kan verder worden aangekleed door haar en andere attributen toe te voegen.

BRON: 'K ZAG 2 BEREN – SENSOA

2 Communicatie

Materiaal

[zie bijlage 3](#) voor de 'Stoplichten'

Doelstellingen

De leerlingen:

- kunnen grensoverschrijdende situaties voor zichzelf afwegen;
- leren aan dat grenzen voor iedereen verschillend zijn;
- beseffen waar hun eigen grenzen liggen.

Werkwijze

Hang de stoplichten op in de klas, ieder stoplicht krijgt een specifieke hoek. Leg uit wat de betekenis is van groen, oranje en rood:

- Groen: "Voor jou is dit helemaal oké."
- Oranje: "Je bent niet zeker." of "Soms vind je dit oké, soms niet."
- Rood: "Jij vindt deze situatie echt niet oké, dat weet je wel zeker."

Bij gebruik van de stoplichten is het leuk dat iedereen makkelijk kan zien wat de meningen in de klas zijn. Soms kan deze werkwijze echter voor drukte zorgen, of heb je niet voldoende ruimte in je lokaal. Is dit ook zo voor jou? Geef de leerlingen dan kaartjes met daarop de verschillende kleuren opdat ze die omhoog kunnen steken. Of spreek een ander teken af met hen.

Lees de situaties voor. Geef de leerlingen kort de tijd om na te denken over hoe ze zich bij de situatie voelen, en laat ze een hoek/kleur kiezen. Wanneer de leerlingen een hoek/kleur hebben gekozen kan je hen enkele vragen stellen:

- Waarom koos je voor rood/oranje/groen?
- Koos je voor rood?
 - Hoe zou je kunnen duidelijk maken dat je het niet oké vindt?
 - Zou je iets kunnen zeggen wanneer dit zou voorvallen? Wat dan?
 - Moest dit gebeuren, zou je er dan met iemand over kunnen praten?
 - Denk je dat dit voor iedereen niet oké is? Kan je je voorstellen dat sommigen dit wel oké vinden?
- Koos je voor oranje?
 - Wat maakt dat je het niet zeker weet?
 - Vind je het soms wel oke, soms niet? Wat maakt dan dat het wel/niet oké zou zijn?
- Koos je voor groen?
 - Wat maakt dat dit voor jou oké is?
 - Denk je dat dit voor iedereen oké zou zijn? Kan je je voorstellen dat sommigen dit niet oké vinden?

Er zijn geen foute antwoorden en er kunnen verschillen van aanvoelen zijn.

De situaties

- Een jongen die je niet kent, toont je porno op de bus.
- Je tante zoent je elke keer op je mond.
- Je beste maatje geeft je een knuffel.
- Je leerkracht zegt dat het normaal is dat ze je overal mogen aanraken.
- Een van je ouders komt binnen terwijl jij onder de douche staat.
- Een vriend/vriendin vertelt je iets en zegt erbij "Dit is ons geheim, als je het verklapt haat ik je".
- Je liefde vindt dat jullie moeten tongzoenen. Anders is het uit.
- De turnleerkracht gluurde naar je blote lichaam onder de douche.
- Een vriendinnetje van school vraagt of ze met jou in hetzelfde bed mag slapen.
- Je buurmeisje van 15 jaar is zwanger.
- Een oud mevrouwtje dat je tegenkomt in de supermarkt geeft je een aai over je hoofd.
- Je broer dwingt je om paard en ruiter te spelen. Jij moet hem dragen.

BRON: 'K ZAG 2 BEREN – SENSOA

Materiaal

[YouTube filmpje "Toestemming: zo simpel als thee"](#)

Doelstellingen

De leerlingen:

- begrijpen het begrip toestemming;
- weten dat toestemming van belang is bij seksuele aanrakingen.

Werkwijze

Bekijk samen met je leerlingen het [filmpje over toestemming](#). Zoek nadien met de hele klas antwoord op volgende vragen. Hoe denken de kinderen er over? Maak er een (kort) klasgesprek van.

- Is het altijd makkelijk om te zeggen of je iets wil of niet? Waarom wel/niet?
- Moet je steeds een reden hebben om iets niet (of wel) te willen? Moet je die altijd vertellen?
- Mag je iemand slaan als die iets doet wat jij niet wil? Waarom wel/niet?

BRON: SENSOA

Materiaal

- zie [bijlage 4](#) voor de 'Situatiekaartjes'
- zie [bijlage 5](#) voor de 'Checklist contactsignalen'

Doelstellingen

De leerlingen:

- zien in welke lichaamshoudingen uitnodigen tot contact en welke niet.

Werkwijze

Zonder veel uit te leggen vraag je twee leerlingen om naar voren te komen om een rollenspel te spelen. Eens vooraan krijgen de twee leerlingen elk een kaartje met daarop een situatie/rol uit [bijlage 4](#) die ze moeten naspelen. De bedoeling is dat ze dit heel spontaan naspelen, zo komen de natuurlijke lichaamsuitingen en contactsignalen het best tot uiting. Nadien bespreek je met de klas de bijhorende reflectievragen.

Is de drempel voor jouw leerlingen te groot om vooraan te komen staan? Of wil je hen om een andere reden per twee laten werken? Deel dan de situaties uit en laat de leerlingen allemaal tegelijkertijd hun specifieke situatie uitspelen. Nadien kan je dan tezamen reflecteren.

Na elke situatie bespreek je de lichaamshouding van de spelers met de klas. Je kan hiervoor best wat noteren op het bord. Zo kan je, nadat enkele/alle situaties zijn doorlopen, heel makkelijk aantonen hoe belangrijk lichaamstaal is bij het contact leggen met anderen.

Nabespreking

Bespreek klassikaal hoe je kan tonen of je iets wil of niet via je lichaam. Dat kan bijvoorbeeld door:

- Lichaamshouding
- Lichaamsbeweging en gebaren
- Gezichtsuitdrukking (oogcontact en glimlach)
- Afstand-nabijheid en aanrakingen

Er zijn signalen die wijzen op het feit of iemand aanspreekbaar of benaderbaar is, er zijn signalen die eerder zeggen "laat me met rust". Laat de leerlingen, door wat ze zelf observeerden, zien dat je op verschillende manieren kan laten zien of je iets wil of niet. Gebruik ook de 'Checklist contactsignalen' uit [bijlage 5](#) om te bekijken hoe je net kan zien of iemand eerder wel/geen contact wil.

BRON: WERKGROEP GOEDE MINNAARS - CGSO TREFPUNT

Materiaal

[zie bijlage 6](#) voor 'Kaartjes goede en slechte geheimen'

Doelstellingen

De leerlingen:

- zien in dat er slechte en goede geheimen zijn;
- weten wat je met slechte geheimen moet doen.

Werkwijze

Er zijn goede en slechte geheimen.

- Een goed geheim is vaak bedoeld om iemand te verrassen of oprecht te beschermen, of om onnodige ruzies te voorkomen. Bij een goed geheim heb je normaal gezien ook een goed gevoel.
- Slechte geheimen daarentegen zijn vaak roddels, leugens of zaken waarvan iemand een nadeel zal ondervinden. Een geheim kan ook slecht zijn wanneer je gedwongen wordt om ergens over te zwijgen of wanneer iemand je bedreigt. Het gaat vaak over iets waar je je niet goed bij voelt of iets wat je niet veilig lijkt.

Met deze oefening willen we leerlingen doen nadenken over wat een goed geheim of een slecht geheim is. Elk geheim wordt voorgedragen tijdens een spelletje dat sterk lijkt op "zakdoekje leggen". Nadien is het de bedoeling om samen met de leerlingen te bekijken of hun gevoel over het geheim goed was en waarom wel/niet.

Het spel

De kinderen zitten in een kring om het spel "zakdoekje leggen" te spelen. Het zakdoekje is een kaartje, waarop een geheim geschreven staat. Het geheim wordt voorgelezen, en terwijl de zakdoeklegger rond de kring wandelt, denken de andere kinderen na. Is dit een goed of slecht geheim? Na een tijdje legt de zakdoeklegger het kaartje achter iemands rug, zoals met de zakdoek bij zakdoek leggen. De leerling achter wie het kaartje gelegd wordt kan nu 2 dingen doen:

- Denkt deze leerling dat het een slecht geheim is? Dan roept die "slecht geheim", blijft zitten en laat de zakdoeklegger lopen. Het maakt niet uit dat die het geheim verklapt. Over naar het volgende.
- Denkt deze leerling dat het een goed geheim is? Dan springt de leerling recht en loopt die de zakdoeklegger achterna om het kaartje te pakken te krijgen en het goede geheim te bewaren.

Doe na elk geheim een korte nabespreking. Was het antwoord van de leerling juist? Waarom wel? Waarom niet? Ga dan over naar het volgende geheim.

De oplossing van de kaartjes met geheimen

Goed geheim

Je mag het niet zeggen aan mama maar we gaan een verrassingsfeest geven voor haar verjaardag.

Je mag het aan niemand zeggen maar eigenlijk is mijn opa heel ziek.

We weten al dat Amir de prijs heeft gewonnen, maar we houden onze mond om de verrassing niet weg te geven.

We zeggen het Margot niet dat we weten dat Ayke haar verklikt heeft, want anders neemt ze wraak op Ayke.

Je vertelt je broers niet dat je op het verjaardagsfeestje van afgelopen middag veel frisdrank hebt gedronken en cake hebt gegeten. Dat zou hen enkel jaloers maken.

Je vertelt niet wat er in het cadeautje voor je zus zit. Ook al weet jij het wel, het zou de verrassing verpesten.

Slecht geheim

Je mag het niet zeggen tegen papa maar ik heb de remmen van zijn fiets kapotgemaakt.

Je mag het aan niemand zeggen maar het schijnt dat Jonas nog in zijn bed plast.

Je mag niemand zeggen wat we gedaan hebben anders zeg ik tegen iedereen dat jij stinkt.

Je mag het aan niemand vertellen maar ik heb stiekem foto's genomen toen de meisjes onder de douche stonden.

Als jij iemand vertelt dat ik geld uit mama's portefeuille heb gehaald dan maak ik je kapot.

Mijn voetbalcoach wil steeds helpen met ons te wassen als we na de training onder de douche staan. Ik vind dit eng. Aan niemand vertellen hé!

Nabespreking

Na elk geheim kan je volgende reflectievragen stellen aan de klas:

- Dit werd genoemd als een goed/slecht geheim, is iedereen het daar mee eens?
- Waarom is dit een goed geheim? Waarom een slecht?
- Wat zou je doen als iemand dit tegen jou zou zeggen?
- Zou je er met iemand over praten? Zo ja, met wie?

Nadat alle geheimen behandeld zijn, is het goed om nog eens te overlopen wat nu juist goede of slechte geheimen zijn. Gebruik hiervoor de uitleg die bij 'Werkwijze' staat.

BRON: 'K ZAG 2 BEREN – SENSOA

3 Hulp vragen

Materiaal

[zie bijlage 7](#) voor het werkblad 'Vertrouwenspersonen'

Doelstellingen

De leerlingen:

- zien in wat je kan doen als er iets gebeurt dat je raar of vervelend vindt, of als iemand je dwingt, of als er een slecht geheim is;
- weten wie hun vertrouwenspersonen zijn.

Werkwijze

Vertel dat er maar één ding is dat je moet doen wanneer er iets gebeurt dat je raar of vervelend vindt, of als iemand je dwingt, of als er een slecht geheim verteld is. Je moet het zeggen! Vertel het aan iemand! Niet beschaamd zijn, geen schrik hebben voor de gevolgen, maar het zeggen. Als je het niet zegt, kan niemand je helpen.

Ieder van ons heeft vertrouwenspersonen nodig. Dit zijn volwassen mensen die je kan vertrouwen, en die je zullen helpen. Laat elke leerling individueel 5 vertrouwenspersonen invullen op het werkblad. Je hebt er 1 aan elke vinger van je hand!

Hoe weet je wie je vertrouwenspersoon is? Iemand die je kan vertrouwen zegt:

- 'Ik geloof je.'
- 'Het is niet jouw schuld.'
- 'Heel vervelend dat dit is gebeurd.'
- 'Goed dat je het mij vertelt.'
- 'Ik zal je helpen.'

Vertel het tot je iemand je gelooft en helpt!

Nabespreking

Doe een vertelronde met de klas. Wie wil kan kort vertellen over iemand die heeft geholpen nadat je die persoon in vertrouwen had genomen. Start zelf met een eigen verhaal. Vernoem ook enkele vertrouwenspersonen binnen je school en leg uit wat een psycholoog doet.

BRON: 'K ZAG 2 BEREN – SENSOA

4 Online

Doelstellingen

De leerlingen:

- weten wat ze kunnen doen als online iets tegenkomen waar ze zich niet goed bij voelen;
- zijn zich bewust van wat je op het internet kan tegenkomen;
- krijgen een beeld van wat hun leeftijdsgenoten oké vinden online en wat niet.

Werkwijze

De leerkracht legt de leerlingen verschillende situaties voor. De leerkracht vertelt aan de leerlingen enkele beschrijvingen van filmpjes die ze op het internet zouden kunnen tegenkomen. Aan het einde van de beschrijving vraagt de leerkracht "Wie zou wegglikken? Wie niet?". Via een afgesproken gebaar (vinger in de lucht, rechtstaan, naar een bepaalde plek in het lokaal gaan ...) geven de leerlingen een antwoord op de vraag.

Nadien worden de antwoorden wat uitgediept. Waarom zou je wegglikken? Waarom niet? Zou je tegen je ouders vertellen wat je zag? Hoe zou je verder nog reageren?

De beschrijvingen van de filmpjes:

- Een filmpje van pinguïns die uitglijden en dus vallen.
- Een eng filmpje waarin ze mensen doen verschieten. De mensen in het filmpje zijn bang.
- Een filmpje waarin een dikke puist wordt uitgeknepen. Ze laten het van heel dichtbij zien.
- Een filmpje waarin blote mensen elkaar betasten.
- Een filmpje waarin twee mensen met elkaar zoenen.
- Een filmpje waarin je veel bloed kan zien.
- Een filmpje met mopjes waarin ze veel onbeleefde woorden gebruiken.

Nabespreking

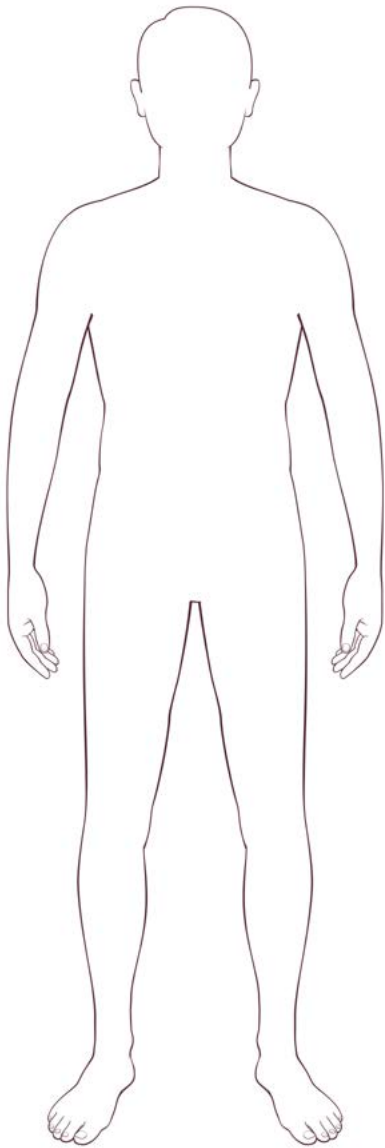
Overloop samen met de leerlingen wat ze kunnen doen als ze online iets tegenkomen waar ze zich niet goed bij voelen:

- Wegklikken.
- Tonen aan hun ouders.
- Vertellen aan de leerkracht.
- Hulp vragen aan broer of zus.
- Het bericht rapporteren aan de eigenaars van de website/app. Hoe doe je dit? Dat verschilt en verandert vaak. Je kan hiervoor eventueel hulp vragen aan een volwassene.

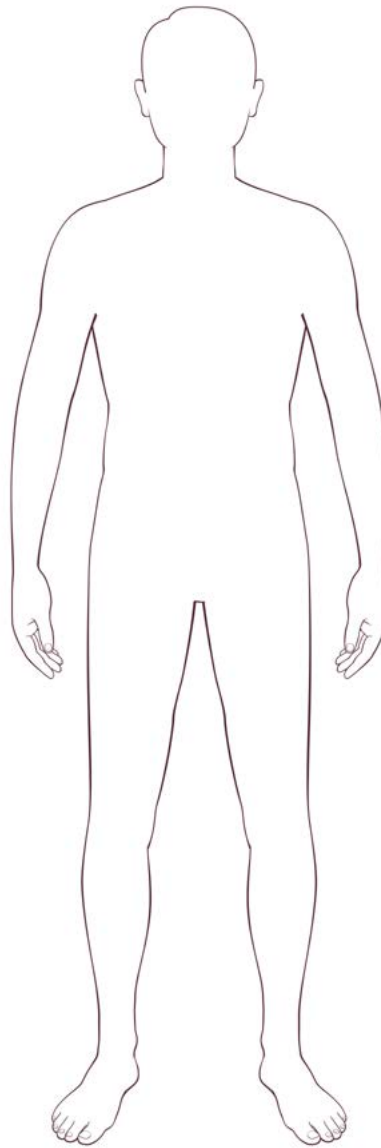
5 Bijlages

BIJLAGE 1:

Werkblad 'menselijke figuur (man)'

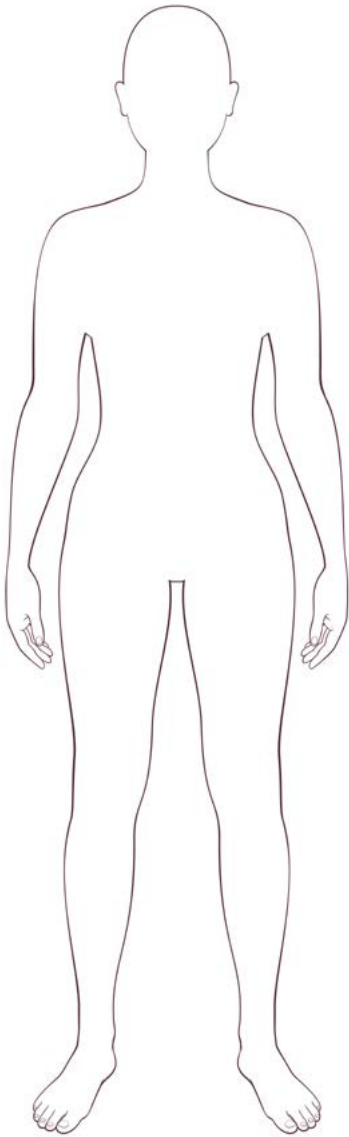
voorkant

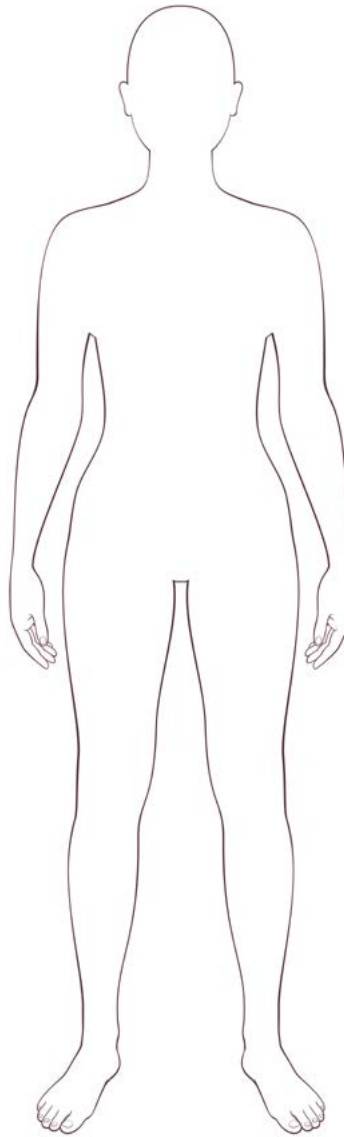
achterkant

- Waar mogen mijn **ouders** mij aanraken?
- Waar mogen mijn **zussen of broers** mij aanraken?
- Waar mogen mijn **vrienden** mij aanraken?
- Waar mag **iemand die me niet zo goed kent** me aanraken (bv. de buren, de vrienden van je ouders)?

Werkblad 'menselijke figuur (vrouw)'

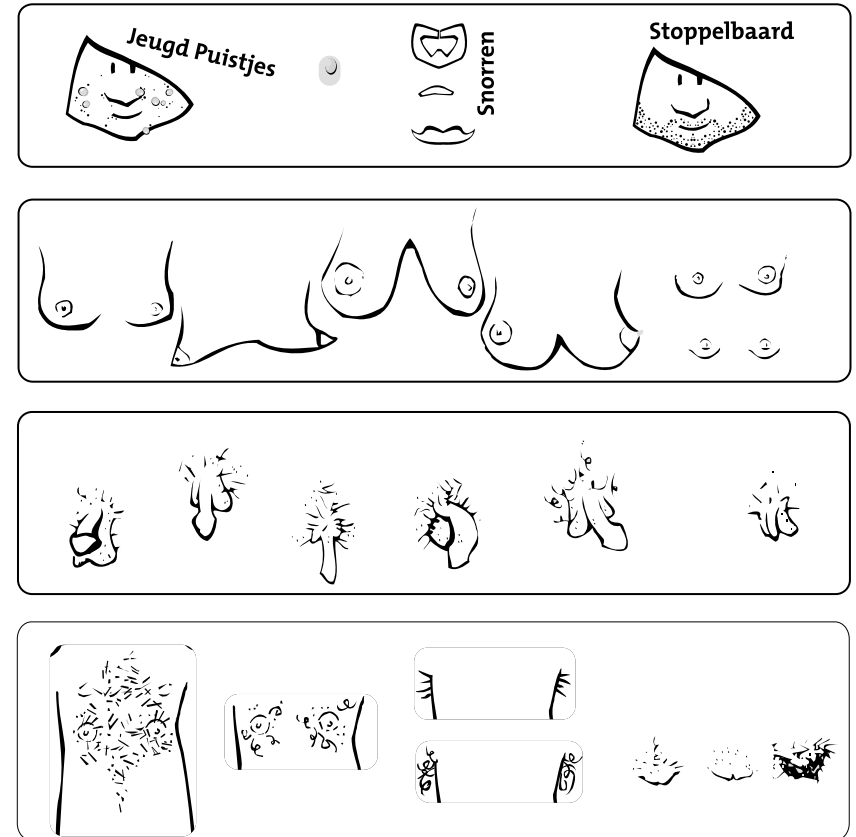
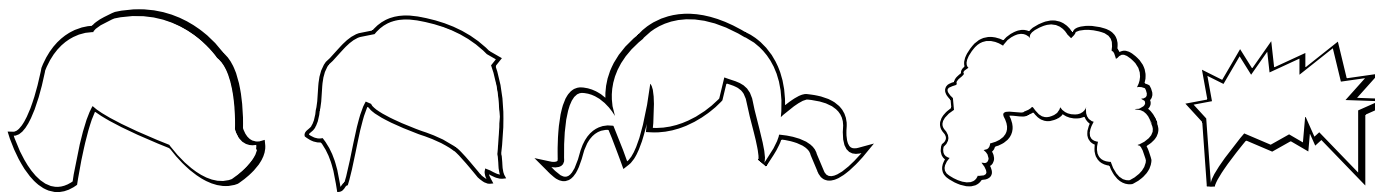
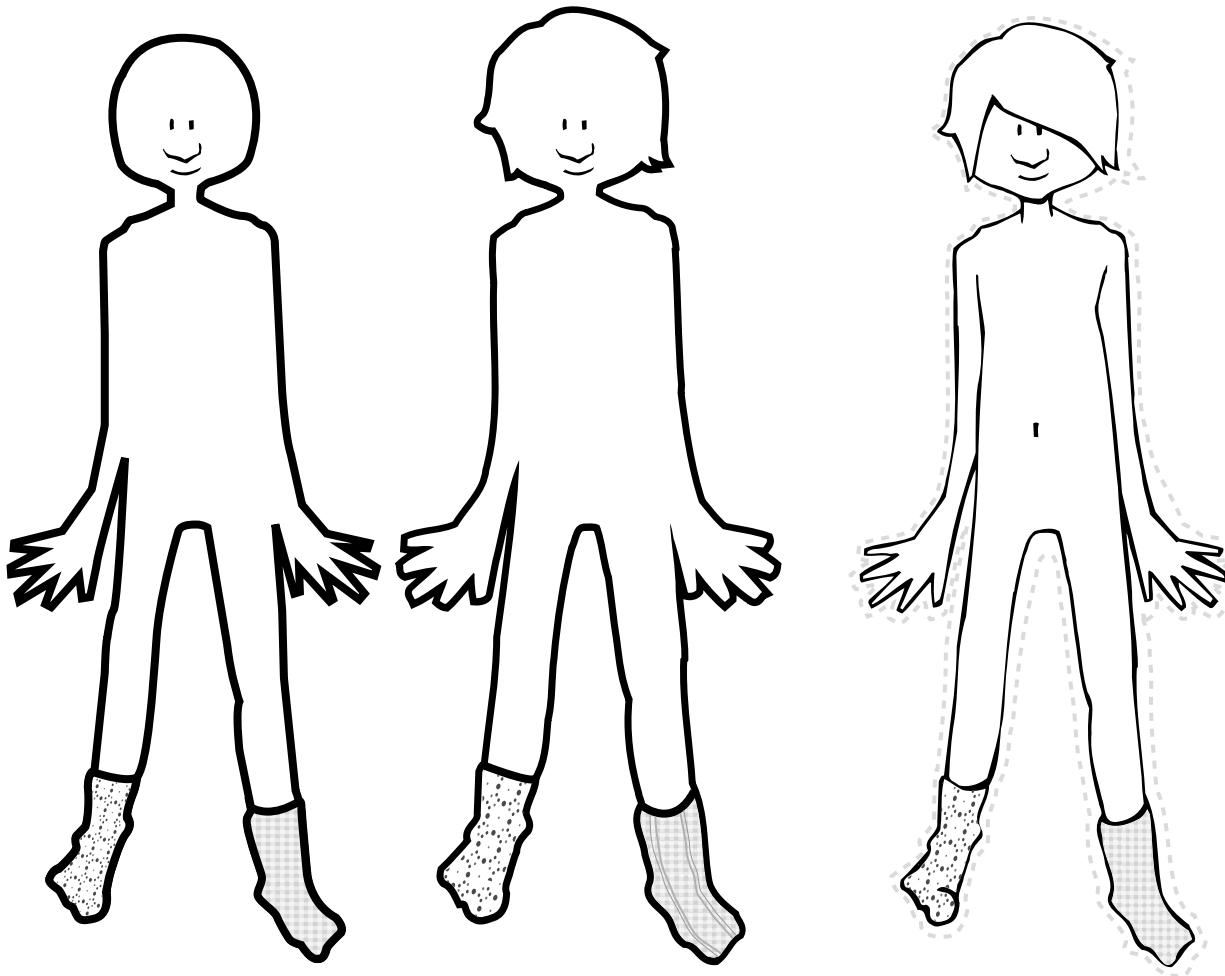
voorkant

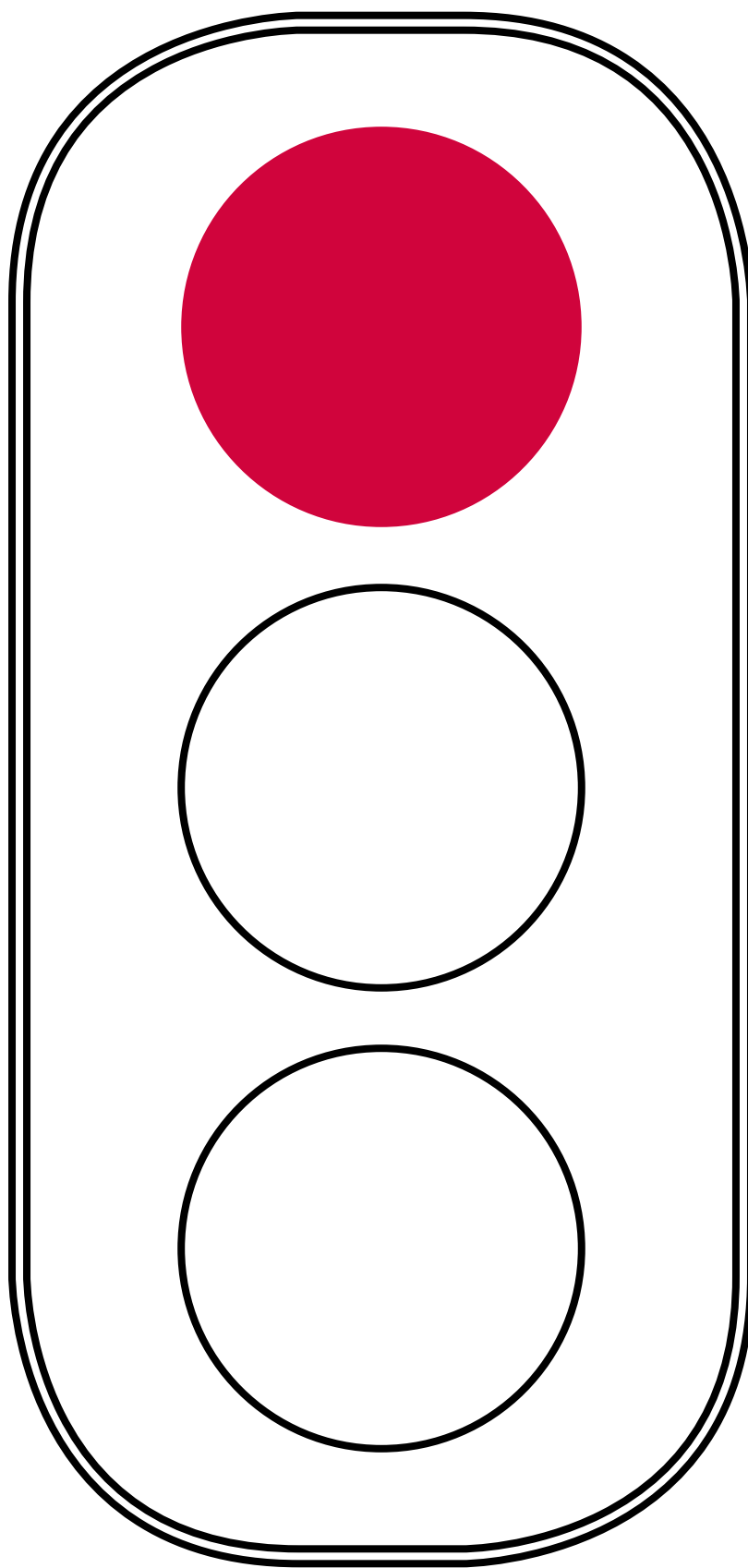
achterkant

- Waar mogen mijn **ouders** mij aanraken?
- Waar mogen mijn **zussen of broers** mij aanraken?
- Waar mogen mijn **vrienden** mij aanraken?
- Waar mag **iemand die me niet zo goed kent** me aanraken (bv. de buren, de vrienden van je ouders)?

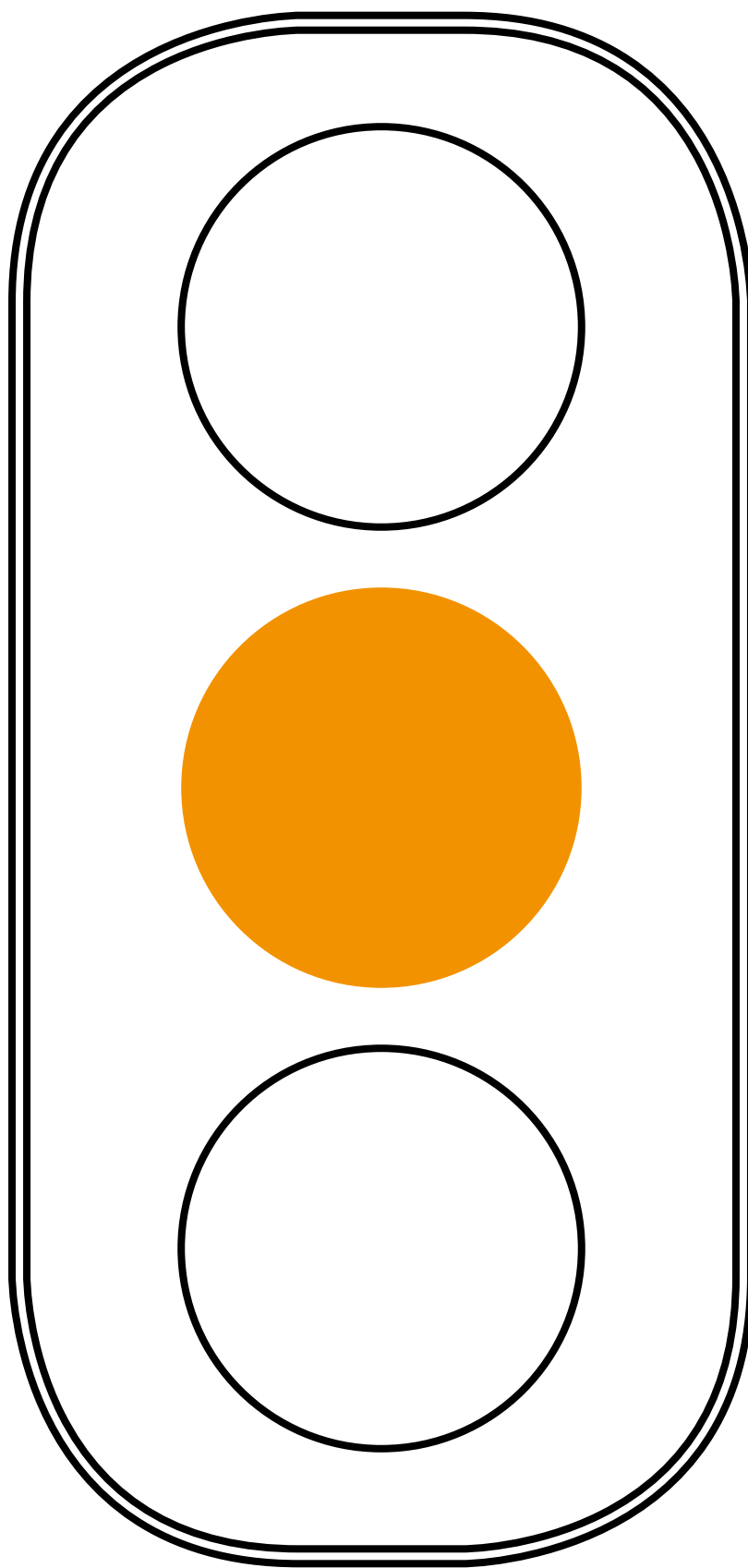
Werkblad 'Figuur Max'

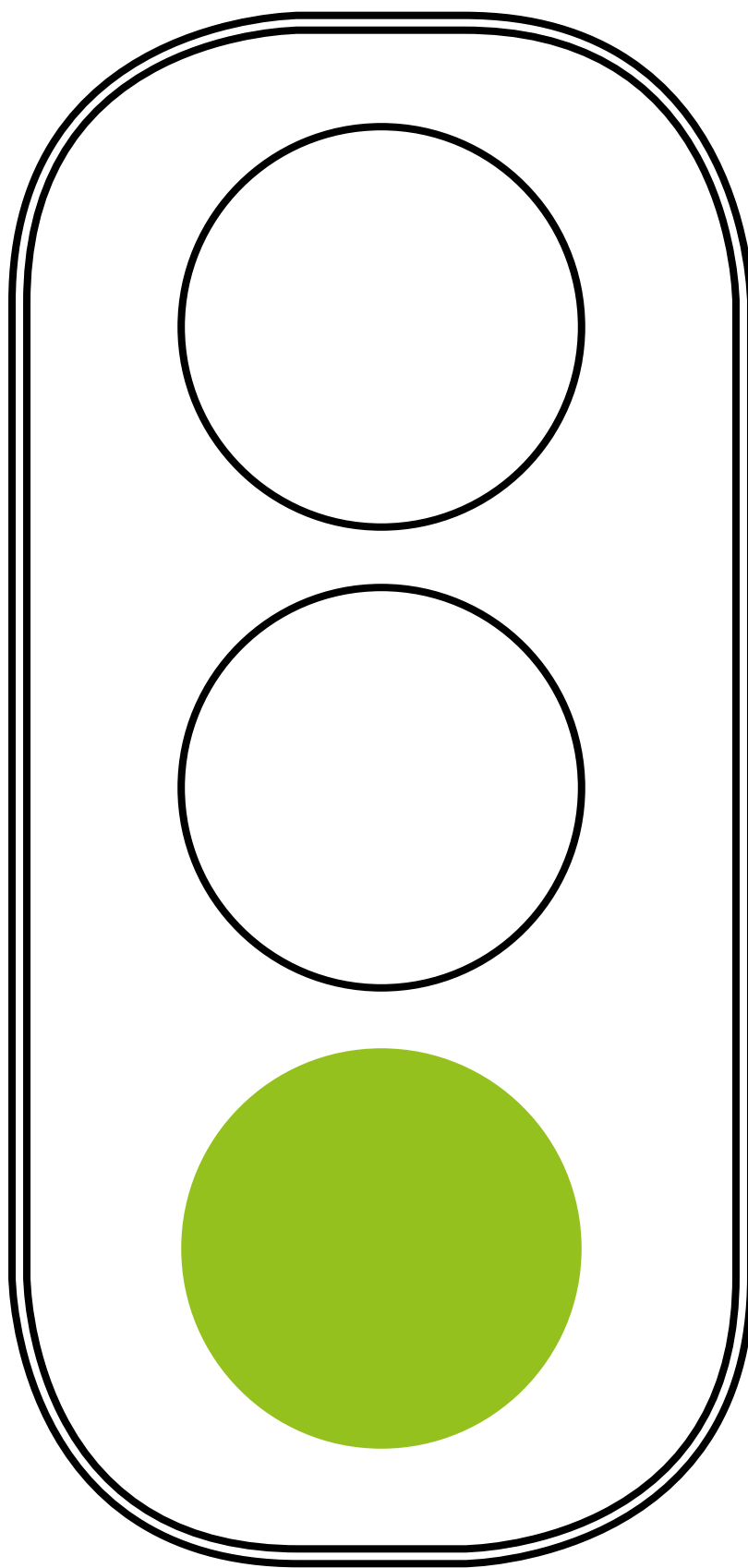
BIJLAGE 3:
'Stoplichten'

BIJLAGE 3:
'Stoplichten'

BIJLAGE 3:
'Stoplichten'

'Situatiekaartjes'

1

Ik wil een knuffel!

Persoon A: Jij wil de andere graag een knuffel geven. Maak dit duidelijk, probeer het. Opgelet, je mag niet praten. Gebruik je lichaamstaal.

1

Ik wil een knuffel!

Persoon B: De andere wil jou graag een knuffel geven. Jij wil dit niet. Maak dit duidelijk. Opgelet, je mag niet praten. Gebruik je lichaamstaal.

2

Ooooh, zo interessant!

Persoon A: Vertel aan je tegenspeler over je favoriete eten, je favoriete sport of hoe je weekend was. Meer hoeft je niet te doen.

2

Ooooh, zo interessant!

Persoon B: De andere persoon gaat iets vertellen. Jij moet tonen dat je echt héél geïnteresseerd bent in wat die vertelt. Maar, je mag niet praten. Gebruik dus je lichaamstaal om dit te laten zien.

3

Oma wil een zoen!

Persoon A: Jij speelt de oma van je tegenspeler. En jij wil een zoen. Vraag er om, dring aan. Oma's geven niet gauw op.

3

Oma wil een zoen!

Persoon B: Je tegenspeler speelt je oma. En oma wil een zoen! Maar, jij wil dit liever niet. Jij geeft liever een hand, een high five ... Probeer dit duidelijk te maken zonder te praten.

4

Aandacht vragen

Persoon A: Jij speelt de beste vriendin van de tegenspeler. Jij bent druk aan het babbelen met andere meisjes en hebt even helemaal geen aandacht voor je BFF.

4

Aandacht vragen

Persoon B: Jij wil graag iets tegen je beste vriendin vertellen. Je beste vriendin wordt gespeeld door je tegenspeler. Probeer door je lichaam te gebruiken haar aandacht te trekken.

5

Boeit niet!

Persoon A: Vertel aan je tegenspeler over je favoriete eten, je favoriete sport of hoe je weekend was. Meer hoeft je niet te doen.

5

Boeit niet!

Persoon B: De andere persoon gaat iets vertellen. Jij moet tonen dat je helemaal niet geïnteresseerd bent in wat die vertelt. Maar, je mag niet praten. Gebruik dus je lichaamstaal om dit te tonen.

'Checklist contactsignalen'

Het gedrag gaat over ...	De andere persoon wil eerder wel contact	De andere persoon wil eerder geen contact
... afstand - nabijheid	Dichtbij, naar voren leunen, opmerken, geen obstakels	Meer afstand, naar achteren leunen, negeren, obstakels
... aanrakingen	Zacht aanraken van armen/schouder met hand, zijkant van lichaam raakt de ander	Geen aanrakingen
... oogcontact	Wel oogcontact, langer oogcontact	Weinig of geen oogcontact
... lichaams-houding	Open houding: gericht naar de ander, geen armen of benen gekruist, gezicht naar ander gericht	Afgewend van de ander, armen of benen gekruist, andere barrières
... gezichts-uitdrukking	Vriendelijk, uitnodigend, veel knikken, glimlachen	Afwijzend, agressief, boos, weinig knikken of bevestiging, fronsen
... lichaams-beweging en gebaren	Ontspanning, asymmetrie van het lichaam	Gespannen houding, symmetrie van het lichaam
... uiterlijk	Kledij aangepast aan de gelegenheid en de groep	Kledij en opmaak die anders zijn en niet aangepast

'Kaartjes goede en slechte geheimen'

Je mag het niet zeggen aan mama maar we gaan een verrassingsfeest geven voor haar verjaardag.

Je mag het niet zeggen tegen papa maar ik heb de remmen van zijn fiets kapotgemaakt.

Je mag het aan niemand zeggen maar eigenlijk is mijn opa heel ziek.

Je mag het aan niemand zeggen maar het schijnt dat Jonas nog in zijn bed plast.

We weten al dat Amir de prijs heeft gewonnen, maar we houden onze mond om de verrassing niet weg te geven.

Je mag niemand zeggen wat we gedaan hebben, anders zeg ik tegen iedereen dat jij stinkt.

We zeggen het Margot niet dat we weten dat Ayke haar verklikt heeft, want anders neemt ze wraak op Ayke.

Je mag het aan niemand vertellen maar ik heb stiekem foto's genomen toen de meisjes onder de douche stonden.

Je vertelt je broers niet dat je op het verjaardagsfeestje van afgelopen middag veel frisdrank hebt gedronken en cake hebt gegeten. Dat zou hen enkel jaloers maken.

Als jij iemand vertelt dat ik geld uit mama's portefeuille heb gehaald dan maak ik je kapot.

Je vertelt niet wat er in het cadeautje voor je zus zit. Ook al weet jij het wel, het zou de verrassing verpesten.

Mijn voetbalcoach wil steeds helpen met ons te wassen als we na de training onder de douche staan. Ik vind dit eng. Aan niemand vertellen hé!

Werkblad 'Vertrouwenspersonen'

